

ЕНЕРГЕТИЧНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ: ЗАГРОЗИ ТА ПОЛІТИКА

Мацагор К.О., магістр;

Панасюк А.С., магістр,

Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут»

Збереження і зміцнення національної безпеки України залежить в першу чергу від стану базових галузей економіки, до яких в першу чергу відноситься паливно-енергетичний комплекс (ПЕК), рівень розвитку якого значною мірою визначає місце і роль держави в світі. На відміну від ПЕК багатьох країн світу енергокомплекс України багатогалузевий – вугілля, природний газ, нафта, нафтопродукти, електроенергія та теплоенергія. Україні володіє потужним потенціалом паливно-енергетичного сектора, причому деякі підгалузі мають надлишкові потужності, що, вочевидь, перевищують потреби держави (виробництво електроенергії). В той же час Україна належить до країн частково забезпечених традиційними видами первинної енергії, а отже змушена вдаватися до їх імпорту. Імпорт газу від його загального споживання становить 68%, нафти – 75%, ядерного палива – 100%, в т.ч. українська частка ядерної сировини (урану) для його виготовлення становить 30%. Особливістю вітчизняного балансу є значна частка у його витратній частині природного газу – 43%. Частка нафти складає 12,5%, вугілля – 23,5%, атомної енергетики – 15%, гідроенергетики та нетрадиційних і відновлювальних джерел енергії – 6% [1].

Також проблема забезпечення енергетичної незалежності країни полягає в тому, що велика частка імпорту паливно-енергетичних ресурсів (ПЕР) (більш ніж 70%) здійснюється з території однієї країни – Росії. Вважається, що коли з однієї країни імпортується до 20% необхідного ресурсу, то це проблема економічна; якщо 30% – то це стає проблемою політичною, якщо понад 40% – переростає в проблему національної безпеки [1].

Значний рівень енергоспоживання ПЕР позначається не тільки на рівні енергетичної безпеки (ЕНБ) держави, а і на конкурентоспроможності національної економіки.

Також високі та нестійкі ціни на основні енергоресурси, обмеженість заходів щодо підвищення енергоефективності їх споживання стають певним бар'єром на шляху сталого економічного розвитку та забезпечення добробуту населення держави. Тому розвиток і ефективна взаємодія енергетичних ринків, металургійної, хімічної промисловості, транспорту, інших стратегічних галузей є одним з визначальних факторів сталого розвитку України.

Узагальнюючими показниками ефективності використання ПЕР країни є питомі витрати первинної енергії на одиницю валового внутрішнього продукту країни (енергоємність ВВП). Енергоємність ВВП України у 2,6 рази перевищує середній рівень енергоємності ВВП країн світу. Причинами високої енергоємності ВВП в Україні є [2]:

- істотне технологічне відставання у більшості галузей економіки і житлово-комунальній сфері, що призводить до росту питомих витрат енергоресурсів на виробництво продукції;
- незадовільна галузева структура національної економіки і, зокрема, імпортно-експортних операцій;
- вплив «тіньового» сектора економіки.

Висока енергоємність ВВП та продукції, особливо в умовах імпорту енергоносіїв, обумовлює її високу собівартість, а відтак – зменшує конкурентоспроможність вітчизняної продукції не лише на зовнішніх ринках, але й на внутрішньому ринку, виступаючи додатковим чинником скорочення виробництва. В свою чергу скорочення виробництва стає реальною загрозою на шляху сталого розвитку та забезпечення добробуту населення держави [3].

У зв'язку зі значною зношеністю основних фондів та технологічною відсталістю, енергетика України є одним з основних забруднювачів повітря, джерелом близько 69 % загальних викидів парникових газів. Одним із чинників значного забруднення природного середовища є діяльність підприємства газо- нафтовидобувної та нафтопереробної промисловості. Негативні наслідки виявляються не лише в локальному і регіональному, а й у

глобальному масштабі. В цьому сенсі одним з головних завдань функціонування енергетики є додержання вимог раціонального використання природних ресурсів, з урахуванням мінімізації негативного впливу на довкілля та соціально-економічних потреб в ПЕР.

Основними загрозами ЕНБ України є [4; 2]:

- висока енергоємність споживання енергетичних продуктів у галузях економіки і соціальної сфери;
- зниження ефективності виробництва і транспортування енергетичних продуктів;
- високі та нестійкі ціни на основні енергоресурси;
- зношеність основних фондів та технологічна відсталість;
- велика частка імпорту в балансі енергоспоживання з переважною часткою імпорту із однієї країни природного газу, ядерного палива, нафти;
- високий рівень шкідливого впливу об'єктів енергетики на навколишнє середовище.

Згідно основних положень «Енергетичної стратегії України до 2030 року» гарантування ЕНБ можливо лише за наступними напрямками:

- зменшення рівня енергетичної залежності країни від зовнішніх поставок палива (природний газ, нафта, уран) з 54,5% у 2005 році до 11,7% – у 2030 році, у тому числі – за рахунок збільшення використання власного вугілля, урану, газу, нетрадиційних і відновлюваних джерел енергії, видобутку українськими компаніями нафти і газу за межами України;

- збільшення виробництва електроенергії на власному паливі з 42% у 2005 році до 91,8% – у 2030 році;

- диверсифікації джерел і маршрутів постачання природного газу та нафти в т.ч. через участь України у міжнародних проектах, зокрема розроблення нафтогазових родовищ і розвитку нафтогазової інфраструктури за кордоном;

- створення в країні стратегічного резерву нафти та природного газу для використання у надзвичайних ситуаціях та ринкового регулювання цін та підвищення ефективності експортно-імпортних операцій на електроенергетичному ринку;

- участі в міжнародних енергетичних проектах;

- досягнення соціальної спрямованості розвитку паливно-енергетичного комплексу, зокрема шляхом створення нових робочих місць, поліпшення умов праці та техніки безпеки.

Завдання забезпечення ЕНБ знайшло своє відображення в таких державних документах як: «Енергетична стратегія України на період до 2030 року», в Законі України «Про основи національної безпеки», Указах Президента України щодо першочергових дій уряду по забезпеченню енергетичної безпеки (2006 року) та щодо питань енергетичної безпеки України (№204/2007 року), новій Стратегії національної безпеки України (указ №105/2007 від 12.02.2007 року) та в багатьох інших документах. Також основні правові та організаційні засади, які визначають загальні умови функціонування діючої моделі оптового ринку електричної енергії України, визначені Конституцією України, законом України «Про електроенергетику» (із змінами і доповненнями), рішенням Конституційного Суду України від 12 лютого 2002 року № 3-рп/2002 (справа про електроенергетику), нормативними актами Президента України, Кабінету Міністрів України, Національної комісії регулювання електроенергетики України. Згідно з п.5 ст. 92 Конституції України засади організації та експлуатації енергосистем визначаються виключно законами України.

Останнім часом завдання проведення ефективної енергетичної політики забезпечення ЕНБ значно ускладнились. Це пов'язано як із зовнішніми, так і з внутрішніми чинниками. Як зазначалось вище у світовому енергетичному просторі відбулися істотні зміни, пов'язані із загостренням глобальних проблем енергопостачання: зростання залежності основних країн-імпортерів від імпорту енергоресурсів та цін на них, посилення уваги до забезпечення енергобезпеки та охорони довкілля. Зростання ціни енергоресурсів негативно впливає на конкурентоспроможність вітчизняної промисловості. Разом з підвищенням енергоефективності вирішенню цієї проблеми слугували б реальні енергетичні ринки та ефективне державне регулювання сектору природних енергетичних монополій. Також в

Україні розвиток енергетичних ринків йде досить повільно, не виконуються головні принципи ринкових відносин, такі як прозорість, передбачуваність, конкуренція.

Важливим напрямом політики ЕНБ є створення умов для збільшення власного видобутку енергоносіїв та видобутку нафти і газу силами українських компаній за кордоном, що дозволить зменшити рівень енергозалежності країни.

Прогнозованим розвитком економіки держави до 2030 року визначено три періоди [4]:

– до 2010 р. – період структурної перебудови інноваційного напрямку. Цей період поєднує в собі оздоровлення та відродження виробництва зі структурною перебудовою, стале зростання обсягів виробництва;

– 2011-2020 рр. – період формування єдиної промислової системи країни як органічної частини європейського простору, що використовує всі переваги своєї ресурсної бази, технологій, високорозвиненого інтелектуального потенціалу нації У ці періоди формуються підвалини постіндустріального способу виробництва;

– у період 2021-2030 рр. передбачено еволюційний перехід до сталого розвитку в постіндустріальному світовому суспільстві на підґрунті збереження та безпеки життєвого простору людини, здійснення промислової діяльності з найменшими витратами за рахунок високоефективного використання матеріального та інтелектуального потенціалу.

Випередження темпів економічного зростання порівняно з темпами споживання первинних енергоресурсів має забезпечуватися шляхом реалізації стратегічної мети, спрямованої на досягнення до 2030 р. світового рівня показників енергетичної ефективності. Досягнення такого рівня планується здійснити за рахунок двох основних факторів:

1) технічного (технологічного) енергозбереження, що передбачає модернізацію або заміну енергоємних наявних технологій, підвищення енергоефективності промисловості і соціально-комунального сектора економіки;

2) зменшення втрат енергоресурсів; структурного енергозбереження, що передбачає докорінні структурні зміни для створення малоенергоємної та малоресурсної економіки шляхом впровадження новітніх технологій.

Енергетика є дуже капіталоемною галуззю і, відповідно, важко піддається швидкій реконструкції і модернізації. Фінансування модернізації транзитних систем може бути здійснено за рахунок плати за транзит, зменшення податкового навантаження на період модернізації та залучення кредитів ЄБРР. оскільки ЄС також зацікавлений в надійності постачання газу та нафти до Європи.

Пріоритетами політики в електроенергетичному секторі є підвищення ефективності генерації енергії, збільшення маневрових потужностей, зменшення шкідливого впливу на довкілля, розширення можливостей експорту електроенергії та об'єднання української єдиної енергетичної системи з європейською. Для цього потрібно здійснювати програму модернізації ТЕС на основі нових технологій, в тому числі когенерації, розширювати та модернізувати електричні мережі, оптимізувати експортні ціни на електроенергію.

Сьогодні завдання політики забезпечення ЕНБ України не можуть бути вирішені без удосконалення відповідної законодавчої бази [5]. В першу чергу, це стосується нормативно-правового забезпечення, організації ринків, стимулювання конкуренції, створення єдиного енергобалансу країни за стандартами ЄС та організації його супроводження, забезпечення відкритості діяльності органів регулювання, прозорості прийняття рішень, моніторингу і аналізу інформації, регулювання природних монополій, розробки методів ціноутворення та тарифного регулювання; стандартизації, енергоаудиту, екологічного нормування, створення стимулюючого середовища для розвитку використання нетрадиційних джерел енергії; організації соціального захисту населення (шахтарські регіони, екологія, підвищення цін на енергоносії).

Список літератури

1. Енергетична безпека України: чинники впливу, тенденції розвитку. /За ред. Ковалко М.П., Шидловського А.К., Кухаря В.П. – Київ: УЕЗ, 1998. – 40 с.

2. Система економічної безпеки держави / Під заг. ред. д.е.н, проф., заслуженого економіста України Сухорукова А.І. / Національний інститут проблем міжнародної безпеки при РНБО України. – К.: ВД «Стилос», 2009. – 685 с.

3. Моделювання впливу інтеграційних рішень в енергетиці на передумови досягнення сталого розвитку території: монографія / І.І.Гусева, В.В.Дергачева, Н.В.Караєва та ін; за заг. ред. Н.В.Караєвої. – Черкаси: видавець Чабаненко Ю.А., 2010. – 364 с.

4. Енергетична стратегія України на період до 2030 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mpe.kmu.gov.ua/fuel/control/uk/publish/article>.

5. Ризик-менеджмент суб'єктів енергетичного ринку як складова механізму забезпечення енергетичної безпеки : монографія / Н.В. Караєва, І.І. Гусева, В.О. Бараннік, А.О.Савицька. – К.: Софія-А, 2012. – 256 с.

ЕКОНОМІЧНО БЕЗПЕЧНИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНІВ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

Медведовська Т.П., к.пед.н.,

Державний ВНЗ «Національний гірничий університет», м. Дніпропетровськ

Проблема економічно безпечного розвитку держави набула особливої актуальності внаслідок дії об'єктивних економічних законів та історичних чинників. По-перше, це пов'язано із утворенням на теренах колишнього СРСР самостійних та незалежних держав, які можуть вважатися такими тільки за умови забезпечення економічної безпеки на національному рівні. По-друге, глобальні та інтеграційні процеси, які все більше набирають обертів, передбачають забезпечення гармонійного розвитку національної економіки, захист національних економічних інтересів, внутрішнього ринку і вітчизняного виробника – це безпосередньо стосується питання забезпечення економічної безпеки. Тому, розв'язання означеної проблеми стало пріоритетним завданням для політиків та науковців.

В основі формування засад економічної безпеки лежить процес реалізації інтересів різних суб'єктів економічних відносин. Система інтересів передбачає наступні рівні: національний, регіональний, підприємство, особистість. Такий стан речей дозволяє сформулювати один з критеріїв класифікації видів економічної безпеки – за масштабами її забезпечення. Відповідно до нього економічна безпека ділиться на види: глобальна, міжнародна, національна, регіональна, підприємства, особистості [1; 2].

Дослідження теоретичних підходів та систем аналізу економічної безпеки, з одного боку, дозволили стверджувати, що єдиної науково-обґрунтованої системи індикаторів останньої не існує. З іншого боку, спектр показників, які характеризують стан економічної безпеки, має різнорівневий характер: макроекономічні показники (які поділяються на загальні та базові), приватні виробничі показники (на макро- і мезорівні), приватні соціальні показники (які, по суті, стосуються особистості, а саме спрямованості її активності та якості життя) [1–3]. Це дозволяє стверджувати, що існує певна система зв'язків між різними рівнями економічної безпеки, тобто всі рівні взаємозалежні і пов'язані в певній послідовності.

Глобальна економічна безпека, за нашою думкою, – це сукупність заходів, спрямованих на забезпечення сталого світового розвитку, метою якого є досягнення максимальної безпеки та високого рівня життя для кожної особистості, незалежно від нації або національності, при умові збереження світу для майбутніх поколінь.

Тобто, формування інфраструктури з обслуговування глобальної економіки в Україні потребує, по-перше, її інтеграції в європейську та міжнародну систему економічної безпеки, по-друге, формування засад національної безпеки держави.

Поняття «національна безпека» досить швидко увійшло у політичне та суспільне життя України. В Адміністративному Кодексі України під національною безпекою розуміється стан захищеності державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного й оборонного потенціалу України, законних прав та інтересів громадян держави. Справді, проблеми забезпечення